

ارزیابی سریع تالاب‌ها

دکتر سید مسعود منوری

هیات علمی دانشکده محیط زیست و انرژی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی

دکتر غلامرضا سبزقبایی

هیات علمی دانشگاه صنعتی خاتم الانبیا (ع) بهبهان

دکتر ساناز خرمی پور

دکتری محیط زیست

دکتر سیده سولماز دشتی

هیات علمی دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی

عنوان و نام پدیدآور	: ارزیابی سریع تالاب‌ها/ سیدمسعود منوری... (و دیگران).
مشخصات نشر	: اهواز: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اهواز، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: و، ۳۲۵ ص: جدول.
شابک	: ۹-۴۱۱۳-۱۰-۹۶۴-۹۷۸-۱۳۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: مولفان سیدمسعود منوری، غلامرضا سبزقبایی، ساناز خرمی‌پور، سیده سولماز دشتی.
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۹۴ - ۳۲۴.
موضوع	: تالاب‌ها -- ایران
موضوع	: Wetlands -- Iran
موضوع	: تالاب‌ها -- مدیریت
موضوع	: Wetland management
موضوع	: تالاب‌ها -- حفاظت
موضوع	: Wetland conservation
شناسه افزوده	: منوری، سیدمسعود، ۱۳۳۳ -
شناسه افزوده	: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اهواز
رده بندی کنگره	: الف/۱۳/۸ QL ۱۳۰۵
رده بندی دیویی	: ۵۷۸/۷۶۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۳۱۰۴۰۴

شناسنامه کتاب

نام کتاب	: ارزیابی سریع تالاب‌ها
مولفان	: دکتر سید مسعود منوری، دکتر غلامرضا سبزقبایی، دکتر ساناز خرمی‌پور، دکتر سیده سولماز دشتی
ناشر	: دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز
لیتوگرافی، چاپ	: سازمان چاپ و انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی
سال چاپ	: ۱۳۹۶
شمارگان	: ۲۰۰۰
نوبت چاپ	: اول
شابک	: ۹-۴۱۱۳-۱۰-۹۶۴-۹۷۸
قیمت	: ۱۳۰۰۰۰ ریال

تالاب‌ها زیستگاه‌هایی می‌باشند که تا دوردست‌ها با اراضی مجاور خود پیوند تنگاتنگ دارند و عمیقا از محیط پیرامون خود متأثر می‌گردند. به همین دلیل حفظ موجودیت و کارکردهای آن‌ها، تنها در محدوده مرزهای آبی مقدور نیست و باید در گستره‌ای فراتر از آن، یعنی در سطح حوزه آبخیز مورد توجه قرار گیرند. همچنین تالاب‌ها به سبب فواید و ارزش‌های متعدد خود در خدمت طیف گسترده‌ای از افراد، گروه‌ها و نهادهای مختلف قرار دارند (۱۳۲) و در صورتی قادر هستند هدف‌های آن‌ها را به طور مستمر تأمین نمایند که تعارضی با موجودیت تالاب‌ها نداشته باشد (۲۱۷)؛ در غیر این صورت، در بلند مدت تالاب‌ها عمده‌ترین سود نده خود را از دست خواهند داد. لازمه دستیابی به تمام این هدف‌ها استفاده خردمندانه از توانایی‌های مختلف تالاب می‌باشد. استفاده خردمندانه از تالاب‌ها بنا بر تعریف کنوانسیون رامسر، بهره‌برداری پایدار از تالاب‌ها برای منافع جوامع انسان است؛ به نحوی که کیفیت‌های طبیعی زیست‌بوم حفظ گردد (۹۹).

به عنوان یکی از مهم‌ترین زیست‌بوم‌های آبی، تالاب‌ها نقش مهمی در جلوگیری از گسترش کویرها، تعدیل آب و هوا، تأمین آب، تغذیه سفره‌های آب زیرزمینی، ایجاد زیستگاه پرندگان، آبزیان و غیره بر نهادهای دارند (۱۲۶). تالاب‌ها یکی از پربازده‌ترین زیست‌بوم‌های جهانی به شمار می‌روند و یکی از بسیاری از موارد از تمام زیست‌بوم‌های انسانی، نظیر شالیزارها و مزارع بارده، بیشتری دارند (۱۰۱). به دلیل افزایش جمعیت و پیشرفت فناوری، بسیاری از زیست‌بوم‌های طبیعی از جمله تالاب‌ها در معرض تهدید قرار دارند. حفاظت از این زیست‌بوم‌ها با ارزش، به ویژه تالاب‌هایی که دارای نقش بوم‌شناختی حفاظتی یا اقتصادی بارز هستند، ضروری است. تالاب‌ها پشتوانه مهمی برای ارزش‌های زیستی، طبیعی و فعالیت‌های معیشتی انسانی، شیلاتی و منابع حمل و نقل به شمار می‌آیند. اما علیرغم این اهمیت‌ها به ویژه از نظر حساسیت و

آسیب‌پذیری، اطلاعات کنونی ما درباره مدیریت آن‌ها، به ویژه از جنبه حفاظتی بسیار اندک است (۸).

استفاده خردمندانه از تالاب‌ها جز از طریق طرح‌ریزی مدیریت، امکان‌پذیر نمی‌باشد. مدیریت تالاب‌ها این امکان را فراهم می‌کند که در گستره‌ای فراتر از مرزها برای دستیابی به هدف‌های خود هر گونه تعارضی رفع و نبود آن تضمین گردد؛ و بهره‌برداری از تالاب‌ها به طور مستمر تحقق یابد.

گام نخست در مدیریت بوم شناختی زیست‌بوم‌های طبیعی مانند تالاب‌ها، ارزیابی وضعیت آن‌ها است. از این رو تدوین و تهیه اطلاعات پایه و دقیق شامل فاکتورها، زیستی و فیزیکی آن‌ها ضروری است (۸۷). شناخت دقیق اجزای اکوسیستم تالابی مانند گیاهان، جانوران، عوامل انسانی، زمین شناسی، زمین‌ریخت‌شناسی اقلیم، خاک‌شناسی، هیدرولوژی، پتانسیل‌ها و خطرات تهدیدکننده در این راستا قرار می‌گیرند (۱۷۶). بنا بر این، با ارزیابی تالاب، مدیران محیط‌زیست قادر هستند با تلفیق اطلاعات، راهکارهای مدیریتی و اقدامات، احیای لازم را برای این زیست‌بوم‌ها با ارزش طبیعی مهیا نمایند.

تالاب‌های ایران به عنوان زیست‌بوم‌های حساس و آسیب‌پذیر در سالیان گذشته به علت عوامل مختلف مانند تغییرات اقلیمی و خشکسالی، احداث سد بر رودهای تغذیه‌کننده تالاب، برداشت مواد معدنی چرای دام، ورود پسماندها و فاضلاب‌های کشاورزی، صنعتی و شهری، تغییرات کاربری اراضی، شامل استقرار صنایع، فرودگاه، جاده‌سازی مخرب و سایر عوامل، به شدت در معرض تهدید قرار گرفته‌اند (۱۱۴). به همین علت ارزیابی آن‌ها می‌تواند در مدیریت حفاظتی تالاب‌ها موثر باشد.

بنابراین، ارزیابی کیفی و کمی این زیست‌بوم‌های ارزشمند لازم و ضروری به نظر می‌رسد. یکی از روش‌های ارزیابی متداول در این زمینه روش ارزیابی سریع^۱

می‌باشد که در دو دهه گذشته و خصوصا در کشورهای توسعه یافته مورد توجه بوده است (۳۰۹).

شیوه‌های ارزیابی سریع با این هدف ارائه گردیده‌اند که ابزارهای حساسی در ارزیابی اثرات ایجاد شده توسط انسان در زیست‌بوم‌های تالابی باشند؛ به مفهوم دقیق‌تر، این نوع ارزیابی به عنوان ابزاری محسوب می‌شود که می‌تواند در برآورد بهترین تجربیات مدیریتی و ارزشیابی طرح‌های مربوط به بازسازی و تعدیل، اولویت‌بندی تصمیم‌های مربوط به مدیریت مناطق تالابی و وضع معیارهای استفاده از تالاب‌ها مفید باشد (۳۰۰). ارزیابی سریع تالاب را می‌توان ابزاری برای اندازه‌گیری شرایط تالاب‌ها، شناسایی عوامل تنش‌زای احتمالی و تعیین اولویت احیا و مدیریت تالاب‌ها دانست.

تاکنون مطالعات ارزیابی سریع تالاب با روش‌های گوناگونی در دنیا انجام شده است که می‌تواند در زمان کوتاه و با هزینه کمتر نسبت به دیگر شیوه‌ها، به بررسی این جوامع حیاتی پرداخته و پاسخ‌گوی نیازهای اطلاعاتی مدیران از وضعیت تالاب‌ها باشد. در این کتاب شیوه‌های ارزیابی سریع تالاب‌ها بر مبنای متدهای رایج تحلیل شده و معرفی می‌گردد. به عنوان مطالعه موردی نیز تالاب‌های استان خوزستان، گیلان و مازندران که از تالاب‌های بوم‌شناختی برخوردار هستند، از طریق روش‌های متفاوت، ارزیابی سریع می‌شوند.

دکتر سید محمد عرب منوری

دکتر غلامرضا سبزقبایی

دکتر ساناز خرمی‌پور

دکتر سیده سولماز دشتی

سال ۱۳۹۵

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول تعریف ها و ویژگی های تالاب ها
۱	۱-۱ تعریف تالاب
۳	۲-۱ ویژگی های بین المللی تالاب ها در ایران
۶	۳-۱ ارزش ها و کارکردها
۱۵	۴-۱ طبقه بندی تالاب ها
۲۹	۵-۱ معیارهای انتخاب تالاب های مهم و بین المللی
۳۳	۶-۱ عوامل اثری بر تالاب ها
۳۹	فصل دوم ارزیابی سریع تالاب ها
۳۹	۱-۲ تعریف ارزیابی سریع تالاب
۴۳	۲-۲ پیشینه
۵۴	۳-۲ نحوه جمع آوری داده ها در مطالعات ارزیابی سریع تالاب ها
۵۴	۱-۳-۲ شناسایی وضعیت موجود محیط زیست تالاب
۵۵	۲-۱-۳-۲ کارکردها و ارزش های اقتصادی - اجتماعی
۵۶	۲-۱-۳-۲ زیست بوم طبیعی تالاب
۵۷	۳-۱-۳-۲ مطالعات فیزیکوشیمیایی
۷۹	فصل سوم روش ارزیابی سریع و اولویت بندی مدیریت مناطق حفاظت شده
۸۱	۱-۳ روش شناسی RAPPAM
۱۱۰	۱-۱-۳ مطالعه موردی
۱۲۷	۱-۱-۳-۱ مهم ترین عوامل تهدید و فشار
۱۳۳	۲-۱-۳-۱ نتایج پرسشنامه های ارزیابی سریع با روش RAPPAM
۱۵۵	۳-۱-۳-۱ تحلیل نتایج ارزیابی سریع تالاب های خوزستان با روش RAPPAM
۱۵۵	۱-۲-۱-۳ مهم ترین عوامل فشار و تهدید تالاب های استان خوزستان
۱۶۰	۳-۱-۳ نتایج پرسشنامه ها بر اساس روش RAPPAM
۱۶۶	۴-۱-۳ پیشنهادات
۱۶۹	فصل چهارم ارزیابی سریع تالاب ها با روش اوهایو
۱۷۱	۱-۴ تدوین پرسشنامه
۱۷۴	۱-۴-۱ شاخص های حاصل از تحلیل پرسشنامه ها

۱۷۵	۲-۱-۴ تطبیق شاخص‌ها با روش ارزیابی سریع اوهایو
۱۷۵	۲-۴ ارزیابی سریع تالاب های سواحل جنوبی دریای خزر
۱۸۵	۳-۴ تالاب های مورد مطالعه
۲۱۳	۱-۳-۴ انتخاب تالاب ها بر اساس تیپ بندی کنوانسیون رامسر
۲۱۴	۱-۳-۴ پیاده سازی ارزیابی سریع برای تالاب های منتخب
۲۲۹	۲-۳-۴ مقایسه نتایج ارزیابی سریع تالاب های منتخب و اولویت بندی حفاظتی...
۲۳۲	۱-۲-۳-۴ مقایسه نتایج ارزیابی تالاب ها با نرخ مهاجرت پرندگان
۲۳۷	۴-۴ جمع بندی و نتیجه گیری
۲۴۲	فصل پنجم ارزیابی تالاب های ایران
۲۶۲	- اصطلاحات
۲۶۸	- پیوست‌ها
۲۹۴	- منابع